

HVĚZDIČKY: TOMÁŠ

OTÁZKY A ODPOVĚDI

1. Jaký byl TGM student a jaké školy studoval? Kolika jazyky mluvil?

Tomáš Masaryk se narodil 7. března 1850 v **Hodoníně**. Navštěvoval nejdříve školu v Čejkovicích a poté reálné gymnázium v Hustopečích. Vzhledem k svému dobrému prospěchu krátce vypomáhal v hodonínské škole. Ve čtrnácti letech odešel do Vídně, kde se měl učit uměleckému zámečnictví, ale po několika týdnech se sám vrátil domů. Přibližně rok se učil kovářem v Čejči. Předtím, než v patnácti letech začal od podzimu 1865 studovat na klasickém německém gymnáziu v Brně, pracoval i jako pomocný učitel v Čejkovicích.

Vzhledem k tomu, že Masaryk **pocházel z chudé rodiny** (rodiče byli v panské službě, otec jako kočí a matka jako kuchařka), živil se při studiích na gymnáziu doučováním spolužáků z bohatých rodin. Patřil k nejlepším studentům a dokázal si získat pozornost řady učitelů, kteří se u rodičů přimlouvali za to, aby bystrý chlapec pokračoval ve studiích. Měl také velké jazykové nadání. Vedle **češtiny** a **němčiny**, tedy jazyků, jimiž mluvila jeho matka a také jeho jazykově smíšené okolí, se již jako školák naučil z vlastního zájmu základy **latiny**, **francouzštiny** i **polštiny**. Později se učil také **anglicky** a **rusky**. Krátce se zabýval arabštinou.

Někteří profesori však Tomáše Masaryka naopak pro jeho energickou povahu kritizovali. Pro odmítání zpovědi, kterou vnímal jako prázdný rituál, se dostal do konfliktu s ředitelem. Kvůli tajným schůzkám s děvčetem, jehož rodiče vztahu nepřáli, nakonec musel gymnázium opustit. Na podzim 1869 odjel s rodinou chlapce, kterého doučoval, do Vídně, kde byl přijat do šestého ročníku akademického gymnázia. Maturitu složil v červenci 1872.

Od podzimu téhož roku začal studovat na **Vídeňské univerzitě** nejdříve **klasickou filologii** a později i **filozofii**. V březnu 1876 byl po úspěšném složení zkoušek promován doktorem filozofie. O tři roky později se Masaryk také na Vídeňské univerzitě úspěšně habilitoval.

2. Z jaké literatury TGM při své tvorbě čerpal? Kteří autoři mu byli vzorem?

Tomáš Masaryk byl od dětství vášnivým čtenářem. Už během studia na vídeňském gymnáziu navštěvoval univerzitní knihovnu, odkud si půjčoval nejen krásnou literaturu (miloval **Karla Hynka Máchu**), ale také knihy o umění, historii, filozofii a náboženství. Četl především řecké a latinské klasiky, knihy francouzských, anglických a ruských prozaiků a filozofů. Na Vídeňské univerzitě ho nejvíce ovlivnili profesori **Franz Brentano**, **Robert Zimmermann** a **Theodor Gomperz**, kteří se živě zajímali o **pozitivismus**.

Ve svých prvních odborných studiích se Masaryk zabýval antickou filozofií. Zajímal ho vztah mezi morálkou a politikou, otázky pokroku a osvěty. Během ročního pobytu v Lipsku studoval **fenomén sebevraždy** ze sociologického a etického pohledu.

V listopadu 1878 předložil na toto téma habilitační práci. V Lipsku se také blíže seznámil s dílem **Karla Havlíčka Borovského**, kterému později věnoval jednu ze svých knih. V březnu 1879 byl Masaryk **jmenován docentem** na Vídeňské univerzitě. Zabýval se především dílem **Platóna**, **Aristotela**, **Buckleho**, **Comta**, **Milla** a **Humeho**.

V roce 1881 se rodina přestěhovala do Prahy, kde Masaryk získal místo mimořádného profesora na české univerzitě Karlo-Ferdinandově s příslibem řádného profesorského místa. Zde působil až do svého odchodu do exilu v prosinci 1914.

3. Co fascinovalo TGM na českém národu? Jak se postupně zapojil do kulturního a politického života? Jaké hlavní spory vedl?

Své češství si Tomáš Masaryk uvědomil na německém gymnáziu v Brně. Velmi se v tomto období zajímal především o národní dějiny, které vnímal jako důkaz houževnatosti českého národa. Ve Vídni se aktivně zapojil do krajanského hnutí. V roce 1875 se stal **předsedou Českého akademického spolku**, jehož členem se stal krátce po příjezdu do Vídně. Mezi jeho přátele patřila rodina profesora české řeči a literatury na Vídeňské univerzitě Aloise V. Šembery. Velmi se již v tomto období zajímal o českou politiku, kterou vnímal jako příliš pasivní.

Po příjezdu do Prahy se postupně zapojil do kulturního a politického života. V roce 1883 založil revue Athenaeum, okolo které se postupně vytvořil okruh jeho přátel. Velmi ostré **spory vedl v otázce pravosti rukopisů**, kterou odmítal. Pro české nacionalisty se tehdy poprvé stal osobou, kterou vinili z údajné národní zrahy. Mnoho nepřátel si také vysloužil svou kritikou katolické církve. V politice pak našel nejbližší spolupracovníky v Josefu Kaizlovi a Karlu Kramářovi, s nimiž založil **nový politický směr – realismus**. Společně také v roce 1890 vstoupili na kandidátce **mladočeské strany** do celorakouského parlamentu. V roce 1891 byl Masaryk **zvolen do zemského sněmu**. Obou mandátů se kvůli narození dvou svých potomků v roce 1893 vzdal.

Další velký spor, který Masaryk vedl a v němž na jedné straně získal velké renomé, ale na straně druhé si vysloužil i velkou kritiku, představovala takzvaná **hilsneriáda**. Masaryk se v roce 1899 zasazoval o obnovení soudního procesu s židovským mladíkem Leopoldem Hilsnerem, který byl odsouzen za údajnou rituální vraždu české dívky.

V roce 1900 založil Masaryk **Českou stranu lidovou-pokrokovou**, později známou jako **realistickou**. Dvakrát byl poté zvolen **poslancem Vídeňské říšské rady**. Spolupracoval s Československou sociálně demokratickou stranou dělnickou, **odmítal však marxistické učení** jako nepřijatelné pro jeho dogmatismus. Teprve na počátku první světové války Masaryk definitivně **odmítl budoucnost českého národa v rámci rakousko-uherské monarchie a odešel v prosinci 1914 do exilu**, kde Vídní vyhlásil v červenci 1915 otevřené nepřátelství.

4. Jak se TGM konkrétně stavěl k otázce rukopisů?

V rozmezí let 1818–1828 ohlásil knihovník Národního muzea Václav Hanka společně se svými přáteli nálezy údajných českých středověkých památek (Píseň vyšehradská, Rukopis královédvorský, Rukopis zelenohorský, Milostná píseň krále Václava, Glosy ve slovníku Mater verborum a Evangelium sv. Jana). **Ve skutečnosti se jednalo o padělky, které údajní nálezci vytvořili proto, aby zvýšili české národní sebevědomí.** O pravost těchto textů se postupně vedly vášnivé spory. Mezi obhájci byla řada významných učenců, mezi nimi historik František Palacký a slavista Pavel Josef Šafařík. Když Hanka v roce 1861 zemřel, jeho pohřbu na Vyšehradském hřbitově se zúčastnily desetitisíce osob.

Do nové vlny sporů o rukopisy se v druhé polovině sedmdesátých let 19. století zapojil **na straně odpůrců jejich pravosti Tomáš Masaryk**. O několik let později otevřeně podpořil v novém kole tohoto sporu jazykovědce Jana Gebauera, jehož studii otiskl v časopise Atheneum a podpořil svým článkem, v němž žádal, aby rukopisy byly podrobeny důsledné vědecké kritice formou rozborů historických, estetických, paleografických a chemických. Jediným kritériem byla Masarykovi mravnost, vedle níž nemá mít místo žádný podvod, i kdyby byl motivován zdánlivě ušlechtilým cílem. Vědecký spor přerostl v otevřený konflikt, ve kterém radikální zastánci rukopisů okolo Národních listů požadovali exkomunikaci svých protivníků, včetně Masaryka, z národního společenství. **Kdo se opovážil veřejně zpochybnit pravost rukopisů, dopouštěl se podle jejich názoru národní svatokrádeže.** Masarykova účast ve sporu o rukopisy se nepříznivě odrazila na jeho univerzitní kariéře, neboť jeho jmenování řádným profesorem bylo o několik let opožděno.

5. Jak probíhal Masarykův odboj proti Rakousku-Uhersku v době 1. světové války?

V roce 1914 měl Tomáš Garrigue Masaryk čtyřiašedesát let. Jako univerzitní profesor měl sice velké renomé, ale neměl za sebou žádnou velkou politickou sílu. V letech 1907–1914 byl v říšském sněmu jediným poslancem malé České strany pokrokové

(realistické). Teprve po vypuknutí první světové války se z Masaryka, který původně dával přednost federalizaci habsburské monarchie, stal **stoupenec státní samostatnosti českých zemí**.

V prosinci 1914 odjel Tomáš Garrigue Masaryk s dcerou Olgou do zahraničí, odkud se do vlasti vrátil až po čtyřech letech. Nejdlivěji pobývali v Itálii, poté odjeli do Švýcarska. V březnu 1914 se v Praze ustavil tajný výbor, pro něhož se vžil název **Maffie**. Jeho členy byli vedle jiných **Edvard Beneš, Karel Kramář, Alois Rašín a Josef Přemysl Šámal**. Cílem spolku, který si říkal Maffie, byla podpora Masarykovy zahraniční akce.

Tomáš Garrigue Masaryk 6. července 1915, při příležitosti 500. výročí upálení Jana Husa, pronesl v Ženevě veřejný projev, ve kterém vyhlásil válku habsburské monarchii. V září 1915 se k němu připojil **Edvard Beneš**. Společně pak odjeli do Paříže a odtud do Londýna, kde se snažili získat podporu od britské vlády. Třetí významnou postavou československého zahraničního odboje byl slovenský astronom **Milan Rastislav Štefánik**. Společně v **listopadu 1915** **ustavili Český komitét zahraniční** (předchůdce Národní rady československé), který získal podporu řady krajských spolků. Masaryk a jeho přátelé spolupracovali také s tajnými službami dohodových mocností, pro které sbírali prostřednictvím sítě svých důvěrníků cenné zpravodajské informace.

Zásadní roli při prosazení Masarykových cílů měly **zahraniční vojenské jednotky**. Již v roce 1914 se ustavily první dobrovolnické jednotky v Rusku a ve Francii, později vznikly také v Itálii. Počet legionářů postupně rostl, když se do nich hlásili váleční zajatci z rakousko-uherské armády. Důležitou roli sehrály dobrovolnické jednotky v Rusku. Dne 2. července 1917 se v bitvě u Zborova vyznamenala československá brigáda. Masarykovi se poté podařilo při jednání s prozatímní ruskou vládou získat povolení pro nábor zajatců. V říjnu 1917 byl zřízen Československý armádní sbor, který se následně po vypuknutí bolševické revoluce ocitl v obtížném postavení. Z Ruska se nakonec dostali jeho příslušníci, kteří ovládli transsibiřskou magistrálu, přes Vladivostok. **Na konci války měly československé legie více než 100 000 vojáků ve zbrani.**

Zatímco evropští politici váhali s rozbitím habsburské monarchie, získal Masaryk, který od dubna 1918 pobýval v USA, pro svůj plán naopak podporu od amerického prezidenta **Woodrowa Wilsona**. **Samostatnost československého státu byla 18. října 1918 vyhlášena ve Washingtonské deklaraci.** O necelý měsíc později byl Masaryk zvolen prvním československým prezidentem.

6. Jak se stal TGM prvním československým prezidentem?

Tomáš Garrigue Masaryk byl poslanci Revolučního národního shromáždění **zvolen 14. listopadu 1918**. Na návrh Karla Kramáře nebyl zvolen tajnou volbu, nýbrž symbolickou aklamací, kterou poslanci potvrdili Masarykovo postavení držitele výkonné moci (Masaryk byl od 14. října 1918 předsedou prozatímní československé vlády.)

Masaryk se této prezidentské volby osobně nezúčastnil. Z USA odjel lodí 20. listopadu 1918. Cesta z New Yorku do vlasti trvala měsíc. **Dne 21. prosince 1918 přijel vlakem do Prahy, kde byl jásajícími davy přivítán jako prezident-osvoboditel.** Ve Sněmovní ulici, kde sídlilo národní shromáždění, složil oficiální slib prezidenta republiky.

Poprvé byl Tomáš Garrigue Masaryk zvolen na základě ústavou stanovené volby 27. května 1920. Zvolen byl prezidentem poté ještě dvakrát, v letech 1927 a 1934. Poslední sedmileté funkční období už nedokončil. Masaryk **abdikoval ze zdravotních důvodů 14. prosince 1935**. O tři dny později byl zvolen prezidentem republiky jeho dlouholetý spolupracovník Edvard Beneš.

7. Jak se TGM seznámil se svou ženou Charlottou a jak ovlivnila jeho život?

Charlotta Garriguová se narodila 20. listopadu 1850 v početné rodině majitele velké pojišťovny v New Yorku. Tomáš Masaryk se s ní **poprvé setkal v Lipsku**, kam přijela v červnu 1877 studovat konzervatoř. Masaryk se do půvabné Američanky okamžitě zamiloval a již za tři měsíce jí navrhl sňatek. Charlotta souhlasila. Poté odjela za rodiče do Brooklyn a Masaryk do Vídně. Sňatek plánovali na příští léto, ale v únoru 1878 se Charlotta zranila a Masaryk ji odjel navštívit. Svatba se proto uskutečnila v březnu 1878, poté novomanželé odjeli zpět do Evropy.

Manželé si velmi rozuměli lidsky a shodovali se také v pohledu na svět. **Charlotta svého muže, kterého podporovala i veřejně,**

velmi oslovila nejen svým půvabem, ale také svou racionalitou a protestantskou výchovou. Jako unitářka přispěla k přestupu jejího manžela v srpnu 1880 z katolické církve do církve evangelicko-reformované (sama z této církve později vystoupila). Po přestěhování do Prahy v roce 1881 se Charlotta Masaryková výrazně angažovala také v ženském emancipačním hnutí. V roce 1905 vstoupila do Československé sociálně demokratické strany dělnické.

Velký zlom v jejím životě nastal po odchodu manžela a dcery Olgy několik měsíců po vypuknutí první světové války. Charlotta zpočátku žila s třemi dětmi osamělým životem, který narušoval policejní dohled (manžel byl v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti). V říjnu 1915 byla zatčena a několik měsíců vězněna nejstarší dcera Alice. Syn Jan narukoval do rakousko-uherské armády a druhý syn Hubert zemřel na tyfus. Charlottin psychický stav se výrazně zhoršil, a nakonec byla hospitalizována v sanatoriu, kde ji našel po svém návratu do vlasti manžel. Charlotta zemřela 13. května 1923 v Lánech. Pohřbena byla na místním hřbitově. Po smrti manžela 14. září 1937 byly jejich ostatky uloženy na stejném místě do nové hrobky.

8. Kolik dětí měl TGM a jaký byl jejich osud?

Manželům Masarykovým se postupně narodily děti **Alice** (1879–1966), **Hubert** (1880–1915), **Jan** (1886–1948), **Eleonora** (1890) a **Olga** (1891–1978).

Životní osudy tří potomků nebyly šťastné. Eleonora zemřela již ve čtvrtém měsíci svého života, nejstarší syn Hubert zemřel v pětatřiceti letech na tyfus a jeho mladší bratr Jan, který se v roce 1945 stal ministrem zahraničí, zemřel po únorovém převratu tragickým způsobem za doposud nevyjasněných okolností (byl nalezen mrtev pod okny svého bytu v Černínském paláci).

Po smrti Charlotty Masarykové v roce 1923 pečovala o otce především dcera Alice, která na počátku dvacátých let založila **Československý červený kříž** a byla jeho první předsedkyní. Po smrti svého bratra Jana se v roce 1948 nakonec rozhodla pro odchod do exilu. Roku 1950 odešla do USA, kde žila až do své smrti.

Dcera Olga v letech 1914–1918 doprovázela otce v exilu. V roce 1920 se provdala za švýcarského lékaře a žila převážně v zahraničí. Po vypuknutí druhé světové války uprchla s rodinou do Velké Británie. Oba její synové tragicky zahynuli. Po smrti svého bratra Jana se již do Československa nevrátila.

Odpovědi vypracoval:

Petr Blažek, Ústav pro výzkum totalitních režimů

Odkazy:

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i. – jeden ze tří historických ústavů AV ČR; Masarykův ústav navazuje na *nadaci* zřízenou *Tomášem Garrigue Masarykem* v roce 1932, která měla za úkol opatrovat jeho odkaz a podporovat vědeckou činnost

www.mua.cas.cz

Masarykova společnost – organizace, která pečuje o popularizaci díla a odkazu T. G. Masaryka

www.masarykovaspolecnost.cz

Muzeum T.G.M. v Rakovníku – pobočkou muzea je Muzeum T. G. Masaryka v Lánech s expozicí prvního československého prezidenta, kde je prezentována také Masarykova rodina, ale i československé legie a období první republiky

www.muzeumtgm.cz

Doporučená literatura:

BOHÁČ, L. (ed.): *Jan Masaryk. Úvahy o jeho smrti. X. Y. Z. ÚDV, Praha 2010.*

HERBEN, J.: *T. G. Masaryk. Život a dílo presidenta Osvoboditele. Sfinx, Praha 1946.*

HOUŠKA, V.: *T. G. Masaryk známý i neznámý. Riopress – Masarykovo demokratické hnutí, Praha 2005.*

KLIMEK, A.: *Boj o Hrad. Vnitropolitický vývoj Československa 1918–1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. 1. Hrad a Pětka. Panevropa, Praha 1996.*

KLIMEK, A.: *Boj o Hrad. Vnitropolitický vývoj Československa 1926–1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. 2. Kdo po Masarykovi? Panevropa, Praha 1998.*